

ler vardır. Adnân'ın Hz. İsmâil'e kadar uzanan cedlerinin kırk, yirmi veya on beş kişi olduğu ileri sürülmüştür. Atalarının adları ve bunların okunuşları hakkındaki ihtilâflar, bu konudaki bilgilerin yahudi âlimlerinden alınmış ve Arapça'ya çevrilirken değişikliklere uğramış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu ihtilâf Hz. Peygamber zamanında da söz konusu olduğu için Resûlullah kendi nesebinin Adnân'a kadar zikredilmesi-ne izin vermiş, ondan sonrasını ise yasaklamıştır. Hz. Peygamber'in yirmi birinci göbekten dedesi olan Adnân'ın babası Üded (أدد), annesi Belhâ bint Ya'rub'dur (بلها بنت يعرب). Bâbil kralı meşhur Buhtunnasr zamanında Mekke'de yaşadığı rivayet edilen Adnân'ın doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir. Milâttan önce 604-561 yılları arasında yaşamış olan Buhtunnasr, Filistin'de yahudileri yenilgiye uğratarak dağtıktan sonra Arabistan'ı işgal ve tahrip etmiş, sonra da Mekke'ye saldırmıştı. Adnân kendisine karşı koyduysa da mağlûp olmuş ve Buhtunnasr'ın Bâbil'e dönmesinden sonra ölmüştür. Adnân'ın Nebt ve Amr adında iki kardeşi vardı. Kaynaklarda, üzerinde ihtilâf edilmeyen Mead adlı oğlundan başka Dis, Dahhâk, Übey, Ud, Ay' ve Udeyn (veya Aden) adlarında altı çocuğundan daha bahsedilmektedir.

Adnânîler'in Adnân'dan Hz. Muhammed'e kadar gelen ve bizzat Peygamber tarafından kabul edilmiş olan soy kütüğü ise şöyledir: Adnân - Mead - Nizâr - Mudar - İlyâs - Müdrike - Huzeyme - Kinâne - Nadr - Mâlik - Fihri (Kureys) - Gâlib - Lüey - Kâ'b - Mürre - Kilâb - Kusay - Abdümenâf - Hâşim - Şeybe (Abdülmuttalib) - Abdullah - Muhammed.

Mekke Adnânîler'in ana yurdu kabul edilmektedir. Bu soydan gelen ve Mekke'de yerleşik bir hayat yaşayan Kureys kabilesi dışındaki diğer Adnânî kabileleri Arabistan'ın Necid, Tihâme ve Hicaz bölgelerinde göçebe veya yarı göçebe olarak yaşıyorlardı. Bazı Adnânî kabilelerinin güneyde Yemen'e, kuzeyde Suriye, Irak ve el-Cezîre'ye yerleşmiş olmaları, kendilerine Hicaz veya Kuzey Arapları denilmesine engel teşkil etmez. Adnân'ın soyundan gelen Araplar'a daha önceleri "Meaddîler" veya "Nizârîler" de deniliyordu. Nitekim Câhiliye devri şiirlerinde, Lebîd'in bir şiiri hariç tutulursa, Adnân adının hemen hemen hiç geçme-

diği görülür. İslâmiyet'in doğuşuna yakın tarihlerden itibaren ise bunlar "Adnânîler" diye anılmaya başlanmış, bu gelenek İslâmî devirde de devam etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v.dğr.), Kahire 1375/1955, I, 2-3; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, I, 55-59; İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb* (nşr. Abdüssettâr Ahmed Ferrâc), Kuveyt 1403/1983, I, 65-73; Zübeyrî, *Nesebü Kureys* (nşr. E. Lévi—Provençal), Kahire 1953, s. 3-7; Müberrred, *Nesebü 'Adnân ve Kahtân* (nşr. Abdülazîz el-Meymenî), Kahire 1936, s. 1; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (nşr. Servet Ukkâşe), Kahire 1960, s. 63-64, 117; Belâzûrî, *Ensâbü'l-esrâf*, I (nşr. Muhammed Hamîdullah), Kahire 1959, 12 vd.; Taberî, *Târîh* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1879-1901, I, 672-674, 1111-1123; İbn Düreyd, *el-İstikâk* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1378/1958, s. 4-5, 31-32, 43; Süheylî, *er-Ravzü'l-ünûf* (nşr. Abdurrahman el-Vekîl), Kahire 1387-90/1967-70, I, 65-72; Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-ereb*, Kahire 1959, s. 23-24, 352-354; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal fî târîhi'l-'Arab kabile'l-İslâm*, Beyrut 1968-72, I, 294, 354, 375-385; IV, 467-468; W. Caskel, "Adnân", *EI*² (İng.), I, 210.

MUSTAFA FAYDA

ADNÎ

(عدنى)

Fâtih Sultan Mehmed'in vezîriâzamı
Mahmud Paşa'nın
şiirlerinde kullandığı mahlas
(bk. MAHMUD PAŞA).

ADUDÜDDEVLE

(عضد الدولة)

Emîrü'l-ümerâ Adudüddeve Ebû Şücâ'
Fennâ Hüsrev b. Rükniddevle
(ö. 372/983)

Büveyhî hükümdarı
(978-983).

5 Zilkade 324'te (24 Eylül 936) İsfahan'da doğdu. Babası Rükniddevle'nin veziri Ebû'l-Fazl b. Amîd tarafından yetiştirildi. Amcası İmâdüddeve, oğlu olmadığı için yeğenini veliaht tayin etti. Adudüddeve amcasının ölümü üzerine Fars hâkimi olarak onun yerine geçti (338/949). Nüfuzlu Büveyhî emîrlerinin muhalefeti sebebiyle zor durumda kaldıysa da amcası Muizzüddeve ve babasının yardımlarıyla Fars'ta otoriteyi kurmayı başardı. Abbâsî Halifesi Mutî'lillâh ona Adudüddeve lakabını verdi (351/962). Muizzüddeve'nin ölümünden sonra Uman'a hâkim oldu (356/967).

Ertesi yıl Kirman'ı da zaptederek hâkimiyet alanını genişletti. İlyâsiler'den Süleyman b. Muhammed, Sâmânîler'in desteği ile Kirman'ı geri almak için teşebbüse geçtiyse de başarılı olamadı. Adudüddeve daha sonra Mekran'ı da ele geçirdi ve Hürmüz Limanı'na kadar gelerek buradaki birçok kabileyi itaati altına aldı. Sâmânîler ile Büveyhîler arasında 967'de başlamış olan mücadele onun Fars melikliği zamanında anlaşmayla sonuçlandı ve iki taraf arasında akrabalık bağı kuruldu (361/971-72).

Irak'a hâkim olan amcasının oğlu Bahtiyar, Türkler ve Deylemliler tarafından tehdit edilip Adudüddeve'den yardım istemek zorunda kalınca, o bu teklifi Bağdat'ta hâkimiyeti ele geçirmek için iyi bir fırsat olarak değerlendirdi. Görünürde yardım için hazırlıklara başladığı halde aslında askerlerini ona karşı isyana teşvik ederek karışıklıklar çıkardı. Daha sonra bu olayları bahane edip Alp Tegin kumandasındaki Türk askerlerini yendi ve Bağdat'a girdi (364/975). Tekrit'e kaçmış olan Halife Tâi'lillâh'ı da Bağdat'a dönmeye ikna etti. Adudüddeve bu olaydan iki ay sonra Bahtiyar'ı Irak melikliğinden ayrılmak zorunda bıraktı; böylece uzun zamandır tasarladığı planını gerçekleştirmiş oluyordu. Ancak babası Rükniddevle bu duruma çok öfkelenildi ve Bahtiyar'ı makamına iade etmeyecek olursa bizzat üzerine yürüyeceğini söyleyerek onu tehdit etti. Bunun üzerine Adudüddeve, nâibi sıfatıyla görev yapacağına ve kendisine hiçbir konuda muhalefet etmeyeceğine yemin ettirdikten sonra Irak'ı Bahtiyar'a bırakıp Fars'a döndü. Fakat babası ölünce ikinci defa Irak üzerine yürüyüp Bahtiyar'ı Ahvaz'da ağır bir yenilgiye uğrattı (977). Bahtiyar Musul'a kaçarak Hamdânîler'e sığındı. Ancak birkaç ay sonra Ebû Tağlib b. Hamdân'ın da kışkırtmasıyla Adudüddeve'ye karşı yeniden isyan bayrağını açtı. Adudüddeve Kasrûlcis'te cereyan eden savaşta Bahtiyar'ı esir aldı ve öldürttü (12 Şevval 367/23 Mayıs 978). Aynı yıl geçici bir süre Musul'u da işgal eden Adudüddeve, bu başarılarından sonra Bağdat'a dönünce sadece Irak'ı değil Diyârnebbîa, Diyârımdar ve el-Cezîre'yi de hâkimiyeti altına almış bulunuyordu (368/979). Halife Irak'ın bu yeni hâkimine saltanat hil'atı verdi ve taç giydirdi. İki bayrak ve kılıçla birlikte birçok hediye gönderdi.

Adudüddeve ikinci seferi sırasında Bahtiyar'a yardım eden Batîha hâkimi İmrân b. Şâhin, Ziyâîler'den Kâbûs b. Veşmgîr ve Hasanveyh el-Berzikânî'nin topraklarını ele geçirmek için yola çıktı. Ancak yolda hastalandığı için geri dönmek zorunda kaldı. 981'de Ziyâîler'in elindeki Taberistan ve Cürcân'ı da topraklarına kattı. Kâbûs, Sâmanîler'in desteğine rağmen bu bölgeyi geri alamadı. Adudüddeve bütün Büveyhî meliklerini de itaat altına alarak çok geniş bir sahada hâkimiyet kurdu. Fars, Errecân, Kirman, Uman ve el-Cezîre'yi bizzat kendisi; Rey, İsfahan, Hemedan, Nihâvend, Cürcân ve Taberistan'ı da kardeşi Müeyyidüddeve vasıtasıyla idare ediyordu. Bedr b. Hasanveyh'in hâkim olduğu Cibâl ile Kirman ayrıca Sistan, Sind ve bir ölçüde de Yemen onun hâkimiyetini tanımış görünüyordu.

Hükümdarlığının son yıllarında Bizans İmparatorluğu ve Fâtımî Halifeliği'yle bazı müzakerelere girişti. Fâtımî Halifesi Aziz-Billâh ona iki defa elçi gönderdi. Bunlardan birinde Bizans'a karşı iş birliği teklif ederken diğerinde onu Mısır'ı işgal etme fikrinden vazgeçirmeye çalışıyordu (369/979-80). Gerçekten Mısır'ı işgal etme niyetinde olan Adudüddeve, kardeşi Fahrüddeve ve Kâbûs b. Veşmgîr ile uğraştığı için buna imkân bulamamış ve Fâtımî elçisine de bu durumu açıkça ifade etmişti. Buna rağmen Mısır halkı korkulu günler yaşamış ve halife onun ölüm haberini getiren vezirine hil'at giydirmişti. Bizans İmparatoru II. Basileios ve kardeşi VIII. Konstantinos'a karşı isyan eden General Bardas Skleros Adudüddeve'ye sığınarak yardım istedi. Kısa bir süre sonra da II. Basileios Adudüddeve'ye elçi gönderip Bardas'ı kendisine teslim etmesi talebinde bulundu. Adudüddeve Bizans elçisini iyi karşıladı ve meşhur İslâm âlimi Kadı Ebû Bekir el-Bâkılânî'yi elçi gönderip cevabî mesajını ilettili. Bardas Skleros Adudüddeve'nin ölümüne kadar Bağdat'ta tutuklu kaldı. Ayrıca ikinci defa bir sefaret heyeti gönderip Bizans'ın müslümanlardan aldığı sınır kaleleriyle ilgili bazı isteklerde bulundu.

Adudüddeve, tutulduğu sara hastalığından kurtulamayarak 8 Şevval 372'-de (26 Mart 983) Bağdat'ta öldü. Ölümü gizli tutularak geçici bir süre için oraya gömüldü. Ertesi yıl Necfe'ne nak-

ledilip Hz. Ali'nin türbesine defnedildi. Adudüddeve iyilik sever, ihsanı bol, cesur, akıllı ve ileri görüşlü bir devlet adamıydı. Bununla birlikte bazı Sâsânî geleneklerini ihya etmeye çalışmak, ülkeyi istibdatla yönetmek, çok kan dökmek ve affedip eman verdiği insanlara hiyanet etmekle de itham edilmiştir. O sadece Büveyhîler'in değil, aynı zamanda o devrin en büyük hükümdarıdır. Büveyhîler en geniş sınırlarına onun zamanında ulaşmışlar ve hâkimiyet sahalarını Horasan'dan Suriye'deki Bizans sınırlarına, Hazar denizi sahillerinden Uman'a kadar genişletmişlerdir. İslâm tarihinde "melikülmülük" ve "şâhinşah" unvanlarını ilk defa o kullanmış, hutbe-lerde halifeden sonra adını zikrettirmiş ve kapısında nevbet çaldırmıştır. Ayrıca kızını Halife Tâi'-Lillâh ile evlendirmek suretiyle birtakım imtiyazlar elde etmek istemiştir.

İmar faaliyetleriyle de yakından ilgilenen Adudüddeve'nin Bağdat'ta büyük meblağlar harcayarak yaptırdığı hastahane (Bimâristân-ı Adudî), o devrin en büyük ve en gelişmiş hastahanesiydi. Ayrıca Şiraz'da da bir hastahane ile bir kütüphane, Kûr ırmağı üzerinde Bendiemîr adlı bir baraj, kervansaraylar, sarnıçlar, havuzlar ve Şiraz'da 360 odalı muhteşem bir saray yaptırdı. Irak-Mekke arasındaki hac yolunu düzenledi; yol boyunca kuyular açtırdı; hacılardan alınan vergileri kaldırdı. Ülkenin her yerinde kanallar ve köprüler yaptırdı. İç karışıklıklar yüzünden harabeye dönmüş olan Bağdat'ı imar etti. Hz. Ali'nin kabri olduğu sanılan yerde bir türbe yaptırdı ve Hz. Hüseyin'in türbesini tamir ettirdi; çarşı ve camileri onardı; yeni camiler ve hanlar yaptırdı. Bilginlere, kurrâya, imam ve müezzinlere, gariplere ve fakirlere maaş bağladı. Bunun yanında hristiyan veziri Nasr b. Hârûn vasıtasıyla kilise ve manastırları da tamir ettirdi. İlimi ve ilim adamlarını sever ve onları himaye ederdi. Arapça konusunda, ayrıca geometri ve astronomi sahasında geniş bilgisi vardı. İbrâhim b. Hilâl es-Sâbî *Kitâbü't-Tâci*, Ebû Ali el-Fârîsî *el-İzâh* ve *et-Tekmile*, Kadı Ebû Bekir el-Bâkılânî de *et-Temhîd* adlı eserlerini ona ithaf etmişlerdir. Meşhur şair Mütenebbî ile Irak'ın gözde şairi Ebû'l-Hasan Muhammed el-İsfahânî de onun için kasideler yazmışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

- Bâkılânî, *et-Temhîd* (nşr. Mahmûd M. Huda-yîrî—M. Abdülhâdî Ebû Rîde), Kahire 1366/1947, s. 3; a.mlf., *İ'câzû'l-Kur'ân* (nşr. Seyyid Ahmed Sakr), Kahire 1963, Mukaddime, s. 24 vd.; İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-ümem* (nşr. Amedroz), Bağdat 1333/1915, II, 121-420; Seâlibî, *Yetimetü'd-dehr* (nşr. Müfid Muhammed Kamîha), Beyrut 1403/1983, II, 473-474; Rûzrâverî, *Zeylû Kitâbi Tecâribü'l-ümem* (nşr. Amedroz), Oxford 1920-21 — Kahire 1334/1916, s. 9-77; Kâdî İyâz, *Tertibü'l-medârik* (nşr. Ahmed Bükeyr Mahmûd), Beyrut 1387/1967, III, 589; İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dimaşk* (nşr. Süheyl Zekkâr), Dimaşk 1403/1983, s. 40-41, 43; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* (nşr. C. J. Tornberg), Leiden 1851-76 — Beyrut 1399/1979, VIII, 328, 482-483, 544, 606, 613, 626, 645, 648-649, 669-670, 689-698, 701-710; IX, 5-12, 15-16, 18-23; İbn Ebû Usaybia, *‘Uyûnü'l-enbâ’* (nşr. Nizâr Rızâ), Beyrut 1965, s. 211-212; İbn Hallikân, *Vefeyât* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1397/1977, IV, 50-55; Zehebi, *A'lamün-nübelâ'*, XVI, 249-252; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, Kahire 1351-58/1932-39 — Beyrut 1977, XI, 299-301; İbn Haldûn, *el-İber*, Bulak 1284 — Beyrut 1399/1979, III, 428-433; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, Kahire 1956 — Kahire 1383/1963, IV, 142-143; Süyûtî, *Târîhu'l-hulefâ'* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1371/1957, s. 406-409; G. Le Strange, *Baghdad During the Abbasid Caliphate*, Oxford 1942, s. 205, 234-236, 259, 319, 322, ayrıca bk. *İndeks*; a.mlf., *The Lands of Eastern Caliphate*, Cambridge 1966, s. 48, 77, 79, 187, 204, 243, 250, ayrıca bk. *İndeks*; Mafizullah Kabir, *The Buwayhid Dynasty of Baghdad*, Calcutta 1964, s. 42-68; a.mlf., "The Relation of the Buwayhid Amirs With the Abbasid Caliphs", *JPHS*, II (1954), s. 230, 235-236; C. E. Bosworth, *The Medieval History of Iran Afghanistan and Central Asia*, London 1977, III, 165-166; a.mlf., "The Political and Dynastic History of the Iranian World (A.D. 1000-1217)", *Cambridge History of Iran*, Cambridge 1968, V, 36; Philip K. Hitti, *Siyâst ve Kültürel İslâm Tarihi* (trc. Salih Tuğ), İstanbul 1980, III, 742-743; H. İbrâhim Hasan, *İslâm Tarihi* (trc. İsmail Yiğit v.dğr.), İstanbul 1985, III, 392-395, 402-409, 452, 485-486, 492, 494; Ahmed Kesrevî, *Şehriyârân-ı Gumnâm*, Tahran 2535, s. 57, 120; W. Madelung, "The Assumption of the title Shahanshah by the Buyids and the Reign of the Daylam", *JNES*, XXVIII (1969), sy. 1, s. 84-108; sy. 2, s. 168-172; Lutz Richter-Berburg, "Amîr-Malik-Shâhshâh: 'Aqud ad-Daula's Titulature Re-Examined", *Journal of the British Institute of Persian Studies*, XVIII, London 1980, s. 83-102; M. Seligsohn, "Adududdevle", *IA*, I, 142-143; H. Bowen, "Aqud al-Dawla", *EI*² (İng.), I, 211-212; Cl. Cahen, "Buwayhids", *EI*² (İng.), I, 1353-1354; Ch. Bürgel—R. Mottaahedeh, "Azod al-Dawla", *Elr*, III, 265-269.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

ADUDÜDDİN el-İCİ

(عبدالدین الایچی)

(bk. İCİ, Adudüddin).